

Kraków, 18.01.2016

Prof. dr hab. n med. Emilia Kolarzyk
Zakładu Higieny i Dietetyki
Uniwersytet Jagielloński, Collegium Medium
Kraków

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

MGR PIOTRA WOJTYSIAKA

**„OCENA FUNKCJONOWANIA PRZEPISÓW PRAWNYCH DOTYCZĄCYCH
WYELIMINOWANIA PALENIA TYTONIU I OCHRONY PRZED DYMEM
TYTONIOWYM W ŚWIEŁE BADAŃ PRACOWNIKÓW I UCZNIÓW
PLACÓWEK EDUKACYJNYCH POWIATU PIOTRKOWSKIEGO”**

Przedstawiona do recenzji rozprawa Pana mgr Piotra Wojtysiaka pt. „Ocena funkcjonowania przepisów prawnych dotyczących wyeliminowania palenia tytoniu i ochrony przed dymem tytoniowym w świetle badań pracowników i uczniów placówek edukacyjnych powiatu piotrkowskiego”- zrealizowana pod kierunkiem Dr hab. n. o zdrowiu Doroty Kaleta - napisana jest zgodnie z wymogami stawianymi pracom na stopień doktora. Praca liczy łącznie 210 stron i obejmuje teoretyczną część wstępną, główny cel pracy i cele szczegółowe, materiał i metody, wyniki badań, dyskusję, wnioski, bibliografię oraz streszczenie w języku polskim i angielskim.

Doktorant podjął problematykę ogromnie ważną z medycznego i społecznego punktu widzenia, obejmującą ocenę funkcjonowania przepisów prawnych dotyczących wyeliminowania palenia tytoniu oraz ochrony przed środowiskowym dymem tytoniowym w szczególnych miejscach (placówki edukacyjne) dwóch bardzo ważnych grup społecznych (nauczyciele i pracownicy administracji szkół powiatu piotrkowskiego oraz uczniowie szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych).

Jak podkreśla Doktorant we wstępie, społeczeństwo polskie ma konstytucyjnie zagwarantowane prawo do ochrony zdrowia, w tym zabezpieczenie przed negatywnymi dla zdrowia skutkami narażenia na środowiskowy dym tytoniowy. Prawnie wyznaczone zostały również miejsca objęte całkowitym zakazem palenia tytoniu. Jednak żadne restrykcje prawne nie zapewnią pełnej ochrony, jeśli nie będzie wzrostu świadomości i determinacji do „walki” ze społecznym nałogiem, jakim jest palenie papierosów. Papierosy są bowiem palone nie tylko przez dorosłych mężczyzn i kobiety, ale także przez kobiety ciężarne oraz młodzież,

a nawet dzieci, gdyż wiek inicjacji tytoniowej coraz bardziej się obniża. Negatywne konsekwencje zdrowotne palenia papierosów dotyczą nie tylko czynnych, ale także biernych palaczy. Palenie papierów indukuje rozwój oraz progresję wielu chorób (w tym chorób nowotworowych) oraz doprowadza do ogólnoustrojowego upośledzenia funkcji ustroju. Palenie przyczynia się do dysfunkcji układu krążeniowo-oddechowego, pokarmowego, wydzielniczego i wydalniczego oraz obniżenia odporności, a w konsekwencji do skrócenia lat życia. Jak informuje Doktorant (korzystając z danych Światowej Organizacji Zdrowia) co roku na świecie umiera około 5 mln osób, a do 2030 roku liczba zgonów z powodu chorób odtyniowych przekroczy 8 milionów rocznie.

W świetle tych informacji, problematyka podjęta przez Doktoranta nabiera szczególnego znaczenia i jest trafnie ukierunkowana na znaczącą (z epidemiologicznego punktu widzenia) liczbę pracowników oraz uczniów placówek edukacyjnych.

Badaniami ankietowymi objętych zostało wstępnie 1858 pracowników, zatrudnionych w 60 szkołach. Były to niemal wszystkie szkoły w powiecie piotrkowskim, bo aż 92,3% wszystkich szkół. Ankiety rozdane były również gimnazjalistom ze wszystkich 16 gimnazjów powiatu piotrkowskiego (2997 gimnazjalistów) oraz uczniom ze wszystkich 5 szkół ponadgimnazjalnych (1053 uczniów). Łącznie rozdano 5908 ankiet. Zwrotną odpowiedź uzyskano od 1544 pracowników (1044 nauczycieli i 500 pracowników administracji) oraz od 3552 uczniów (w tym: od 907 uczniów szkół ponadgimnazjalnych oraz od 2645 gimnazjalistów) - w sumie 4096 ankiet.

Przy zbieraniu danych Autor posłużył się dwoma kwestionariuszami ankiet, zaadaptowanymi z badań stanowiących część Global Tobacco Surveillance System – GTSS (Globalny System Kontroli Używania Tytoniu). Ankiety były anonimowe i adresowane do samodzielnego wypełniania przez pracowników (kwestionariusz ankiety zaadaptowany z badania Global School Personnel Survey (GSPS) oraz uczniów (kwestionariusz ankiety zaadaptowany z badania Global Youth Tobacco Survey (GYTS)- poszerzone o dodatkowe pytania uwzględniające specyfikę legislacji obowiązującej w Polsce.

Analiza statystyczna przeprowadzona została przy użyciu trafnie dobranych metod i testów statystycznych, pozwalających na udzielenie rzetelnej odpowiedzi na postawiony cel pracy i zagadnienia badawcze

Wyniki badań zostały udokumentowane w 26 tabelach oraz 73 rycinach, bardzo starannie opracowanych i prawidłowo zinterpretowanych. Uzyskane rezultaty badań są jednak bardzo niepokojące. Prawie ¼ badanych pracowników szkół to czynni palacze (codzienne palenie tytoniu deklarowało 20% badanych, 4%-to palący okazjonalnie). Wg opinii ankietowanych

w wielu szkołach nie funkcjonują przepisy zabraniające używania wyrobów tytoniowych przez pracowników w budynku szkoły oraz na obszarze należącym do szkoły, a szkoły nie prowadzą polityki zabraniającej pracownikom palenia tytoniu. Co gorsza 10% pracowników szkół twierdziło, że szkoła w której pracują nie prowadzi także polityki zabraniającej używania uczniom wyrobów tytoniowych w budynku szkoły oraz na terenie należącym do szkoły. Nie mniej jednak, jeżeli nawet odpowiednie zakazy obowiązują na terenie placówki edukacyjnej, to niejednokrotnie są łamane. W trakcie godzin pracy 101 osób (spośród 370 aktywnych palaczy tytoniu) paliło w budynkach szkoły, lub na terenie należącym do szkoły, w tym 32 osoby - powyżej 10 papierosów, co narażało znaczną część ich współpracowników na bycie biernymi palaczami. Prawie $\frac{3}{4}$ badanych nie brało udziału w specjalistycznych szkoleniach dotyczących problematyki tytoniowej, a wiedza na temat konsekwencji zdrowotnych czynnego i biernego palenia tytoniu była niewystarczająca i zaczerpnięta głównie z broszur informacyjnych.

Jeszcze bardziej zatrważające są wyniki dotyczące 3552 uczniów objętych badaniami. Inicjację tytoniową przeszło 61,5% badanych, przy czym zapalenia pierwszego papierosa miało miejsce bardzo wcześnie- między 8 a 15 rokiem życia. W okresie 30 dni poprzedzających badanie paliło tytoń 29,4% ogółu badanych (1044 respondentów), w tym 8% - powyżej 10 papierosów w ciągu doby. Tylko połowa spośród nich nie paliła w godzinach zajęć szkolnych. Wśród pozostałych -18,0% paliło papierosy w budynku szkoły, a inni wychodzili na zewnątrz budynku. Podobnie jak pracownicy, również uczniowie w znacznej części albo twierdzili że szkoła nie posiada polityki zabraniającej używania wyrobów tytoniowych w budynku szkoły, albo nie mieli wiedzy na ten temat. Wiedzieli natomiast że zakaz palenia tytoniu na terenie ich szkoły jest łamany zarówno przez pracowników jak i uczniów, a połowa spośród 2508 niepalących uczniów miało świadomość tego, że są biernymi palaczami. Zastosowanie przez Autora regresji logistycznej pozwoliło określić czynniki, które w największym stopniu zwiększają podatność na inicjację tytoniową uczniów. Iloraz szans podatności na inicjację tytoniową najbardziej zwiększało posiadanie palących przyjaciół, ale także palenie tytoniu przez personel na terenie szkoły oraz wiek (najwyższą podatność na palenie odnotowano w wieku 16 lat). Negatywny wydzźwięk ma również fakt (sygnalizowany przez część uczniów), że na lekcjach szkolnych nie uzyskiwali żadnych informacji o szkodliwości palenia tytoniu i związanych z tym poważnych zagrożeniach zdrowotnych.

Doktorant przeprowadził wielokierunkową dyskusję uzyskanych wyników badań i odniósł własne obserwacje do najnowszych pozycji piśmiennictwa, zarówno krajowego jak

i zagranicznego. Piśmiennictwo obejmuje 234 pozycje, bardzo dobrze dobrane i umiejętnie wykorzystane w tekście pracy.

Praca zakończona jest siedmioma prawidłowo sformułowanymi wnioskami. Dwa pierwsze są bezpośrednio związane z uzyskanymi wynikami, natomiast w pozostałych Doktorant zawarł konstruktywne postulaty. Postuluje aby zjednoczyć wysiłki rodziny i środowiska edukacji (dyrekcja szkoły, nauczyciele, pielęgniarki, higienistki szkolne, katecheci) oraz przedstawicieli Inspekcji Sanitarnej i samorządu terytorialnego, w celu lepszego kształtowania postaw i zachowań prozdrowotnych na terenie szkoły oraz lepszej skuteczności egzekwowania istniejących przepisów antytytoniowych w placówkach edukacyjnych. Postuluje opracowanie adekwatnego do potrzeb systemu wsparcia dla palących pracowników czy uczniów oraz zmodyfikowanie programu nauczania w kierunku skutecznego uzmysłowienia uczniom nie tylko zagrożeń związanych z rozwojem całego szeregu chorób odtytoniowych, ale także korzyści wynikających z życia wolnego od tytoniu oraz zachęcającego do promowania mody na niepalenie. Apeluje również do nauczycieli i pracowników szkół, aby swoją postawą promowali pozytywne prozdrowotne wzorce. Autor wnioskuje o opracowanie i wdrożenie bezpłatnych, profesjonalnych szkoleń z zakresu problematyki tytoniowej dla nauczycieli, w celu przygotowania ich do prowadzenia skutecznych działań antytytoniowych wśród dzieci i młodzieży oraz nauczanie młodzieży skutecznej walki z nałogiem.

Po przeczytaniu i analizie recenzowanej pracy nasuwają się pewne zastrzeżenia:

1. W tekście pojawiają się błędy literowe, interpunkcyjne oraz edycyjne.
2. Przy analizie tak licznych zmiennych, nie kwestionowaną oryginalnością badań Autora jest analiza czynników sprzyjających podejmowaniu prób palenia tytoniu przez młodzież, chociaż moim zdaniem – Autor zbyt mało uwagi poświęcił na interpretację tego istotnego rezultatu swoich badań.
3. W badaniu nie wykorzystano metod obiektywnych w celu zweryfikowania statusu palenia tytoniu ankietowanych, czy biernej ekspozycji na dym tytoniowy.
4. W spisie piśmiennictwa niekonsekwentnie podawane są nazwy czasopism, czasami skróty, czasami pełne wersje – a to powinno być ujednolicone
5. Nasuwa się także pytanie czy wyniki badania zostaną przedstawione władzom samorządu terytorialnego powiatu piotrkowskiego i czy planowane jest kontynuowanie tych badań w kolejnych latach, w celu długofalowego monitorowania wyników dotyczących pracowników placówek edukacyjnych oraz młodzieży.

Powyższe uwagi nie wpływają na ogólny bardzo pozytywny osąd pracy, bowiem pracę oceniam wysoko, zarówno z naukowego jak i praktycznego punktu widzenia. Świadczy ona o dużej dojrzałości doktoranta, wskazuje gruntowną i szeroką wiedzę w obszarze będącym przedmiotem dysertacji. Zarówno sposób prezentacji problemów, szeroki zakres i profesjonalizm dokonanych analiz zasługują na naukowe uznanie. Całość dysertacji doktorskiej – a szczególnie dość obszerny rozdział prezentujący wyniki – świadczą o dużej pracy wykonanej przez Doktoranta. Doceniając naukowy, analityczny i implikacyjny charakter omawianej pracy uznaję niniejszą dysertację jako oryginalny, samodzielny i wartościowy wkład w dorobek dotyczący obszaru zdrowia publicznego.

Uważam, że wyniki pracy winny być przedstawione władzom samorządu terytorialnego powiatu piotrkowskiego oraz upowszechnione poprzez opublikowanie w odpowiednim czasopiśmie naukowym i prezentację na konferencjach naukowych. Zawarte w pracy informacje mogą być w przyszłości wykorzystane z pożytkiem do konstruowania wartościowych programów edukacyjnych dla młodzieży i profesjonalnych szkoleń dla nauczycieli.

W podsumowaniu stwierdzam, że przedstawiona do recenzji rozprawa Pana mgr Piotra Wojtysiaka pt. „Ocena funkcjonowania przepisów prawnych dotyczących wyeliminowania palenia tytoniu i ochrony przed dymem tytoniowym w świetle badań pracowników i uczniów placówek edukacyjnych powiatu piotrkowskiego” spełnia warunki określone w art. 13 Ustawy z dnia 14 marca 2003r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65, poz.595 z późn.zm.) i w związku z tym stawiam Wysokiej Radzie Wydziału Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Medycznego w Łodzi wniosek o dopuszczenie mgr Piotra Wojtysiaka do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Ponadto mając na uwadze dużą wartość poznawczą i praktyczną pracy wnioskuję do Wysokiej Rady o wyróżnienie rozprawy doktorskiej mgr Piotra Wojtysiaka.

Prof. dr hab. n med. Emilia Kolarzyk